

HARIDUS- JA
NOORTEAMET

Põhikooli ühiskonna lõpueksamist 2021

Moonika Oll
sotsiaالainete peaspetsialist

1. Eksami eesmärgid

Alus: haridus- ja teadusministri määrus nr 54 § 9; vastu võetud 15.12.2015.

Vastavalt määrusele „Tasemetööde ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise ja läbiviimise ning eksamitööde koostamise, hindamise ja säilitamise tingimused ja kord ning tasemetööde, ühtsete põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite tulemuste analüüsimise tingimused ja kord“ on põhikooli lõpueksami eesmärk hinnata riiklike õppekavade või õpilase õppe aluseks oleva õppekava üldpädevuste, valdkonnapädevuste, läbivate teemade ja III kooliastme õpitulemuste omandatust selleks, et:

- 1) anda õpilasele, vanemale, koolile, kooli pidajale ja riigile võimalikult objektiivset ja võrreldavat tagasisidet õppimise ja õpetamise tulemuslikkusest ning sellest, milline on kooli panus õpilaste edasijõudmisse;
- 2) selgitada, kuidas õppe tulemuslikkus ning kooli panus õpilaste edasijõudmisse on ajas muutunud;
- 3) anda riigile informatsiooni hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks;
- 4) toetada riikliku õppekava rakendamist ning suunata eksami sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- 5) teha otsus õpilase põhikooli lõpetamise kohta.

2. Eksami korraldus

2021. aasta ühiskonnaõpetuse põhikooli lõpueksam toimus 9. juunil. Eksam oli kirjalik, selle sooritamiseks oli aega 2 tundi ja 30 minutit. Eksamil vaheaega ei olnud.

Eksam koosnes 13 ülesandest ja arvamusoost, mille eest oli kokku võimalik saada 75 punkti. Eksamiülesannete lahendamise järjekorra sai õpilane ise valida. Vastamisel oli lubatud kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust.

Eksami koostamise aluseks oli „Põhikooli- ja gümnaasiumi riiklik õppekava“. Eksamitöö ülesanded vastasid ühiskonnaõpetuse ainekavas esitatud põhikooli õpitulemustele. Eksamitöö ülesannete seost õppe- ja kasvatusesmärkide,

õppekava üld- ja valdkonnapädevuste ning läbivate teemadega saab vaadata 2021. aasta põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksami vastavustabelist.

Eksamitööd hinnati koolis Haridus- ja Noorteameti poolt koostatud hindamisjuhendi põhjal.

Tabel 1. Eksamitöö struktuur

Teema	Alateemad	Punktide arv
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	Eesti rahvaarvu ja rahvastiku koosseisu muutused. Sotsiaalne kihistumine. Majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused. Alaealiste töötamine.	19
Riik ja valitsemine	Eesti valitsemiskord. Riigikogu valimised. Rahvaalgatus ja rahvahääletus. Alaealise õiguslik vastutus. Riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesanded.	21
Kodanikuühiskond	Kodanikuosalus ja osalusvõimalused. Vabatahtlik tegevus.	14
Majandus	Tööleping. Töötasu. Maksud	11
Arvamyslugu	Sallivus ühiskonnas aitab hoida demokraatiat. Ka mina olen säästlik tarbija. Ajakirjanduse roll ja vastutus demokraatia tagamisel.	10

3. Eksami põhiandmed ja üldstatistika

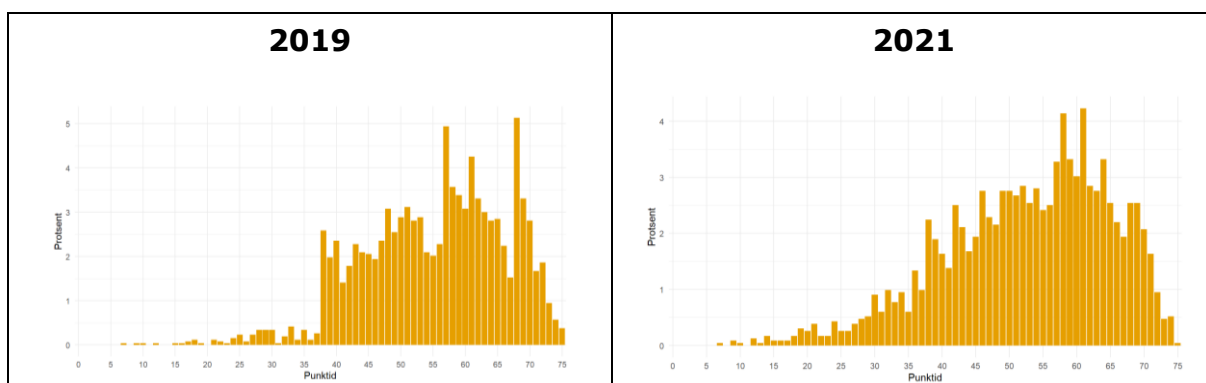
2021. aasta ühiskonnaõpetuse põhikooli lõpueksami valimisse kuulus **2319 õpilast**, kellest **1115** (48%) olid poisid ja **1204** (52%) tüdrukud. Valimisse kuulunud õpilastest **1830** sooritas eksami **eesti keeles** (79%) ja **489 vene keeles** (21%).

Covid-19 pandeemiast tingitud distantsõppe tõttu on eksamitulemused natukene langenud aga langust ei saa kindlasti pidada drastiliseks ega ülemäära murettekitavaks (Tabel 2). Võrreldes viimase, 2019. aastal läbi viidud eksamiga, on keskmine tulemus langenud üle kolme ja poole protsendipunkti ja mediaan kolm punkti. Sellele eelnenud aastatega võrreldes on langus mõnevõrra suurem. Oluliselt drastilisemalt on langenud kvaliteedinäitajad. Sel aastal tegi eksami vähemalt pooltele punktidele (mis tavalistes tingimustes oleks tähendanud eksami positiivsele hindale ehk edukalt sooritamist) vaid 88% eksaminandidest. Eriti murettekitav on olukord venekeelsete õpilastega, kellest iga viies jäi sel aastal positiivse tulemuseta (Tabel 3). Möödunud aastal sooritas eksami edukalt üle 90% venekeelsetest õpilastest. Kui varasematel aastatel on vähemalt pooled, kohati lausa üle 60% õpilastest saanud eksamihindeks „hea” või „väga hea”, siis tänavu said selleks vajalikud punktid (erandkorras eksami tulemust sel aastal hindeks ei teisendatud) kokku vaid 44,4% kõigist sooritajatest.

Tabel 2. Viimase viie ühiskonnaõpetuse lõpueksami tulemuste üldandmed

	Valim	Võimalik max	Max	Keskm	Min	Keskm (%)	Mediaan	Edukus (%)	Kvaliteet (%)
2021	2319	75	75	52,6	7	70,1	54	88	44,4
2019	2633	75	75	55,3	7	73,7	57	96	51,6
2018	1819	75	75	57,4	17	76,6	58	98	60
2017	1494	75	74	58,0	0	77	60	98	64
2016	1339	75	75	55,8	17	74	57	98	55

Samas ei tasu nendest võrdlustest tingimata välja lugeda õpitulemuste katastroofilist langust. Tulemustele on kindlasti oma mõju faktil, et riigis valitseva olukorra tõttu oli lõpueksami tulemus lahti seotud põhikooli lõpetamise tingimustest ja eksamil saadud punkte ei teisendatud hindeks. Üsna kõnekas on asjaolu, et seetõttu ei ole 2021. aasta tulemuste jaotuses näha traditsioonilisi väljalööke hindepiiridel (vastavalt 56-57 punkti ja 67-68 punkti), vaid tulemused jaotuvad tavalisest palju võrdsemalt, andes õpilaste oskustest oluliselt objektiivsema pildi. 2021. aasta tulemused on tervikuna oluliselt normaaljaotuslikumad, kui varasematel aastatel. (Joonis 1) Kui muidu on pea igal aastal protsentuaalselt kõige rohkem saadud 57 või 68 punkti, mis märgivad vastavalt nõu esimest nelja ja esimest viite, siis 2021. aasta eksamil saadi kõige tihemini 58 või 61 punkti (Joonis 2). See kinnitab ammust hüpoteesi, et varasemate aastate tulemused on paratamatult olnud veidi ülehinnatud.¹

Joonis 1. 2019. ja 2021. aasta eksamite tulemuste jaotuse võrdlus

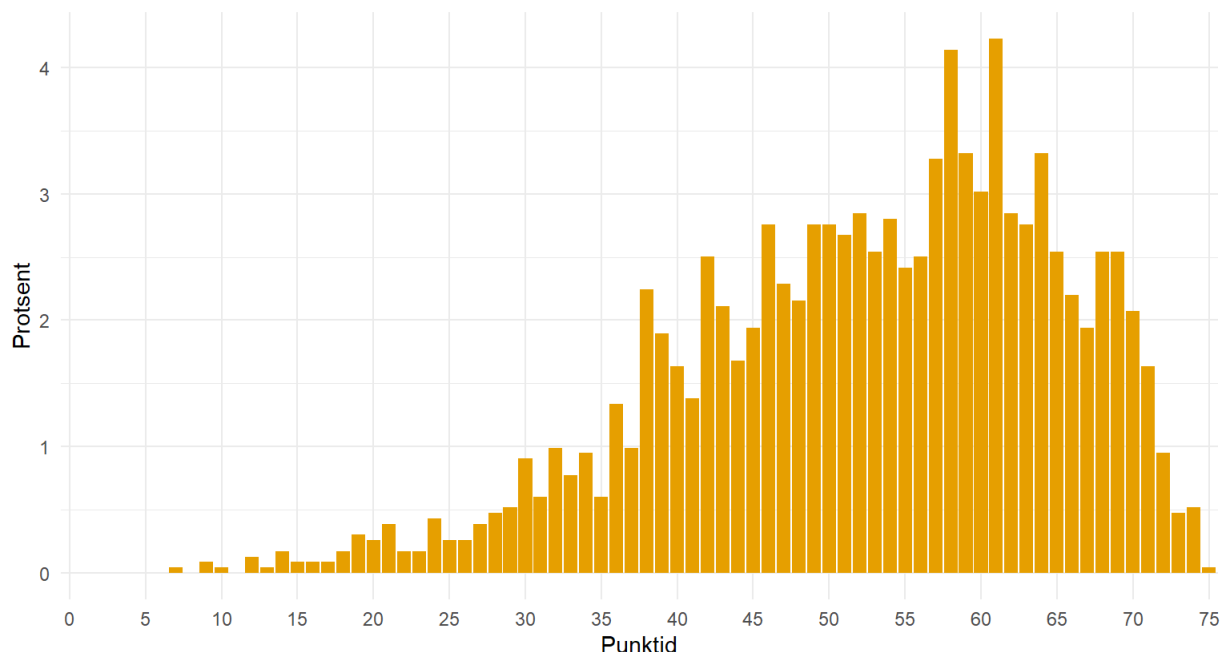
Muidugi ei saa eitada, et õpitulemustes on tänu eriolukorrale mõningane langus aset leidnud, ent see ei pruugi olla sugugi nii suur, kui ainult arve võrreldes võiks järeldada.

¹ Möödunud aastate raportites on korduvalt arutatud selle üle, kuidas Harno poolt kontrollitud töödes on kümneid näiteid punktide nõu juurde otsimisest ja tööde valesti hindamisest. Näiteks on alguses põhjusega valeks märgitud vastus hiljem ümber hinnatud. Või on arvamislugu kas kohe teadlik ülehinnatud või hiljem punkte tõstetud, kui punkte kokku lugedes on selgunud, et kõrgemast hindest jääb natukene puudu. Selle aasta eksamitöid kontrollides esines selliseid punktide „juurde otsimisi“ märkimisväärselt vähem.

Joonis 2. Ühiskonnaõpetuse lõpueksami tulemuste jaotus

Tulemuste jaotus

Valimi maht: 2319, keskmine: 52.6, st. hälve: 12.4

Soorituskeelte võrdluses on eksamitöö eesti keeles kirjutanud õpilased jätkuvalt edukamad kui vene keeles kirjutajad. Eksamit eesti keeles teinud õpilaste keskmine tulemus oli 71,4%, vene keeles sooritanute oma 65% ehk 6,4 protsendipunkti väiksem. See on statistiliselt oluline erinevus ($p < 0.01$). Jooniselt 3 on näha, kuidas venekeelsed õpilased saavad palju väiksema tõenäosusega eksamilt kõrgemaid hindeid.

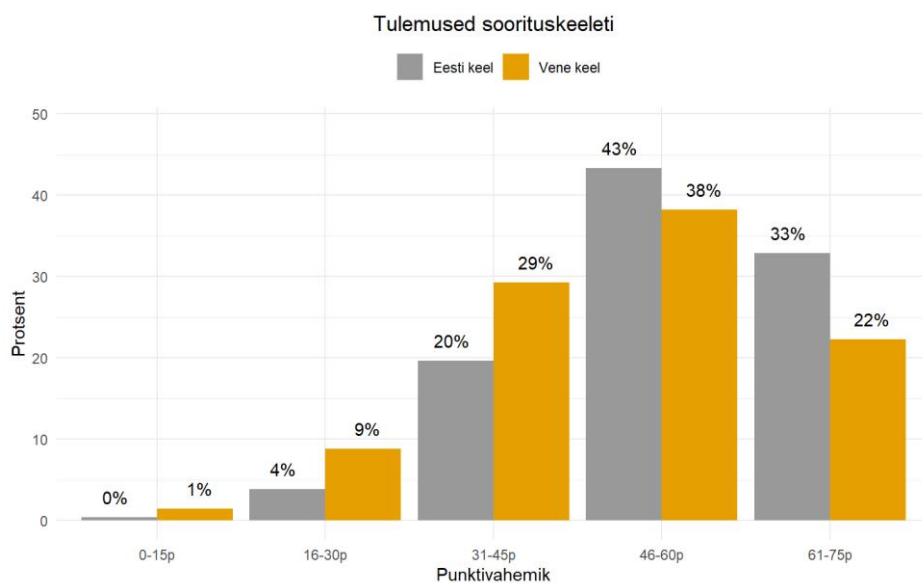
Samas on möödunud korral rekordiliseks veninud vahe sooritusprotsentides natukene vähenenud ehk eksami eesti keeles sooritanud õpilaste keskmine tulemus on langenud rohkem (3,9 protsendipunkti ehk 5,13%) kui venekeelsete õpilaste oma (2,4 protsendipunkti ehk 3,76%). Sama kehtib edukuse näitaja kohta. Eestikeelsete õpilaste hulk, kes oleks tavaolukorras saanud eksami eest hinde „hea” või „väga hea”, langes 7,9 protsendipunkti, venekeelsete õpilaste oma 4,5 protsendipunkti. (Joonis 4 ja 5)

Seega saab öelda, et kui venekeelsete õpilaste tulemused jäävad oma eesti keeles õppivatest eakaaslastest maha, on distantsõppe mõju nende teadmistele ja oskustele olnud vähemalt statistilisest vaates mõnevõrra väiksem.

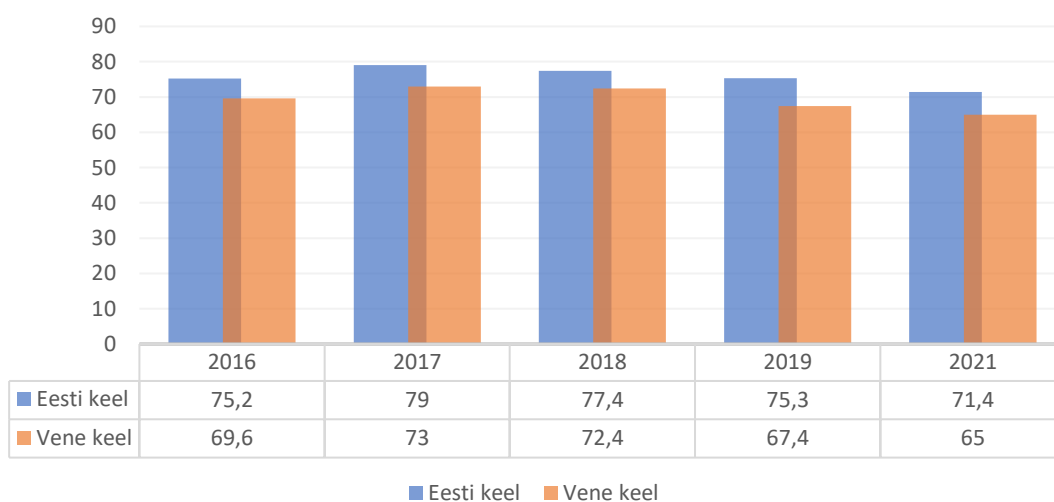
Tabel 3. Eksamitulemused ning edukuse ja kvaliteedi näitajad soorituskeeleti

	N	Max	Keskml	Min	Keskml (%)	Mediaan	Edukus (%)	Kvaliteet (%)
E	1830	75	53,6	7	71,4	55	90,5	47,2
V	489	73	48,8	9	65	50	79,8	33,9
Kokku	2319	75	52,6	7	70,1	54	88,3	44,4

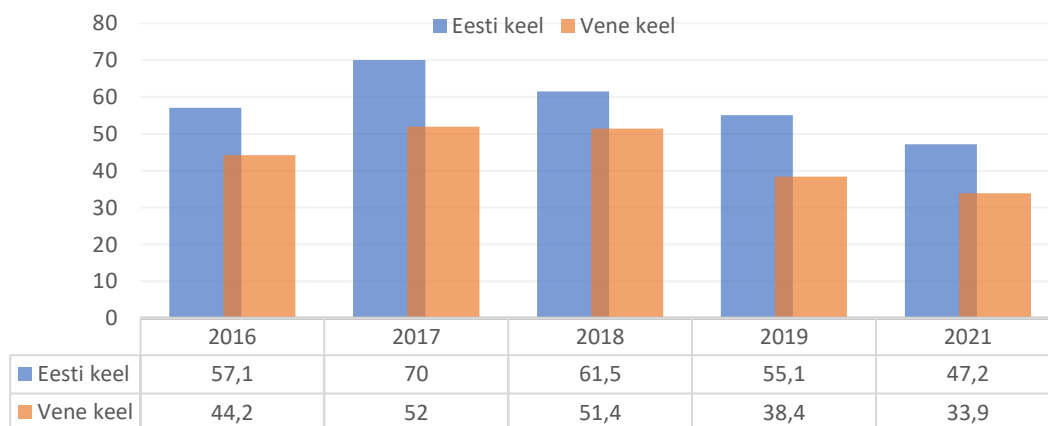
Joonis 3. Ühiskonnaõpetuse lõpueksami tulemused soorituskeeleli

Joonis 4. Keskmine sooritusprotsent soorituskeeleli 2016-2019 ja 2021

Joonis 5. Kvaliteedi protsent soorituskeeleli 2016-2019 ja 2021

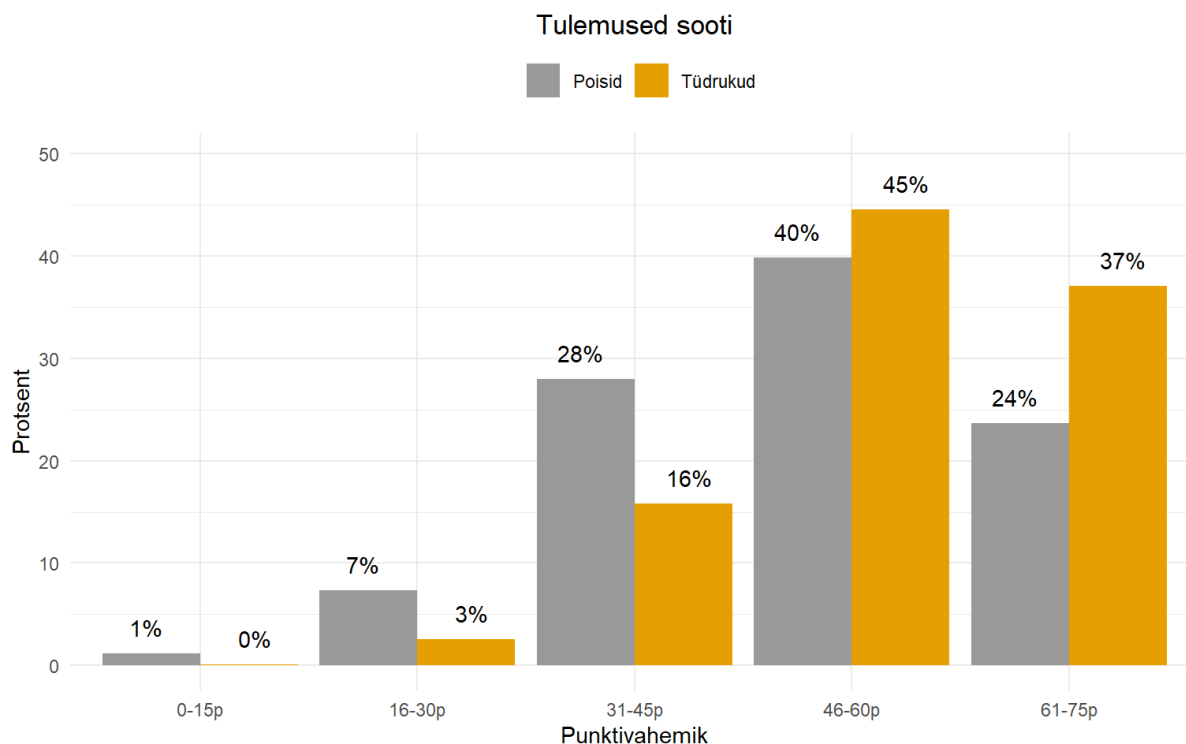
Statistikast ei ilme, et venekeelsete õpilaste madalamate tulemuste taga oleks probleemid eksami mõne konkreetse osaga, pigem on teadmised tervikuna natuke nõrgemad. Ainsana hakkab ülesannete statistikast teistest mõnevõrra ebavõrdsema keskmise lahendatusega silma ülesanne 4.2, mis kontrollis töötasuga seotud sõnavara omandatust (tabel 7).

Poiste ja tüdrukute võrdluses saavutasid tüdrukud taaskord paremaid tulemusi kui poisid. Tüdrukute keskmine tulemus on ligi viie punkti võrra kõrgem kui poistel (vastavalt 55,3 ja 49,6 punkti; $p < 0,01$). Võrreldes Covid-eelse ajaga on poiste keskmine tulemus ja eriti edukuse näitaja tüdrukute omast rohkem langenud (vastavalt 2,2 v 3,1 punkti ning 4,7 v 11,1 protsendipunkti).

Tabel 4. Eksamitulemused ning edukuse ja kvaliteedi näitajad sooti

	N	N (%)	Max	Keskm	Min	Keskm (%)	Mediaan	Edukus (%)	Kvaliteet (%)
M	1115	48%	74	49,6	7	66,2	50	83,7	34,9
N	1204	52%	75	55,3	14	73,7	57	92,5	53,2
Kokku	2319	100%	75	52,6	7	70,1	54	88,3	44,4

Joonis 6. Ühiskonnaõpetuse lõpueksami tulemused sooti

4. Eksami tulemused eksamiosade ja ülesannete lõikes

Arvamusloo teemad jagunesid seekord üsna võrdselt. Natuke alla 40% õpilastest valis esimese, sallivusest ja demokraatiast rääkiva teema, ja umbes kolmandik õpilastest eelistas säästliku tarbimise teemat. Nende kahe teema keskmised olid peaaegu võrdsed. Kõige paremaid tulemusi näitasid aga ajakirjanduse teemal kirjutanud õpilased, keda oli teistest pea kaks korda vähem. (Tabel 5)

Tulemustest jääb silma kaks trendi. Esiteks on arutluse kirjutamata jätnud õpilaste arv tõenäoliselt just selle aasta eksamitele tehtud erisuse tõttu kahekordistunud. See näitab, et arvestataval hulgal nõrgematel õpilastel ei olnud motivatsiooni pingutada, mis omakorda tõi alla eksami keskmise tulemuse.

Teiseks paistab arutlusoskus tervikuna olevat distantsõppe ajal kannatanud. Kui 2019. aastal olid arutluste keskmised tulemused kolme teema lõikes 74,7%, 68,8% ja 74%, siis nüüd said vaid ajakirjanduse teemal kirjutajad keskmiselt üle 70% punktidest. Teisalt võib eriti siin tulemusi mõjutada see, et varasemate aastate ülehindamise probleem puudutab kõige tihemini just arutluse eest antavaid hindeid. Samas on ülehindamise statistika puudumisel võimatu öelda, kui suuremahuline see täpselt on. Siiski on arutlusoskus kindlasti üks oskus, mille järelaitamisega tuleb käesoleval õppeaastal koolides sihipäraselt tegeleda.

Tabel 5. Arutluse tulemused teemade lõikes

	N	N (%)	Keskm	Keskm (%)	Min	Mediaan	Max
1 Sallivus	892	38,5	6,7	67	0	7	10
2 Säästlik tarbimine	806	34,8	6,6	66,3	0	7	10
3 Ajakirjandus	427	18,4	7,2	71,7	0	8	10
<i>Teema pole teada</i>	194	8,4	1,5	14,7	0	0	10
Kokku	2319	100	6,3	63,2	0	7	10

Ülesannete juures näitasid õpilased kõige paremaid tulemusi osas „Ühiskond ja sotsiaalsed suhted“, kus keskmiselt koguti 75,2% võimalikest punktidest. Sarnaselt eelmisele eksamile 2019. aastal osutusid õpilaste jaoks kõige keerulisemaks „Riik ja valitsemine“ ülesanded, mille keskmine tulemus oli 67,4%. (Tabel 6) Võrreldes eelmise aastaga on märgatava languse läbi teinud osad aga hoopis „Kodanikuühiskond“ ja „Majandus“ (vastavalt 82,6% juurest 71,8% ja 77,5% juurest 70,3% peale). Õppekava ülesehitusest lähtudes võib kahtlustada, et just need teemad jäid distantsõppe perioodi, samal ajal kui ühiskonna ja valitsemise osad jõuti tõenäoliselt kontaktõppes läbida, mistõttu nende puhul ka suuremat tulemuste muutust ei toimunud. Seega kui otsida tõendeid distantsõppe negatiivsest mõjust, siis siit võib need kõige tõenäolisemalt leida.

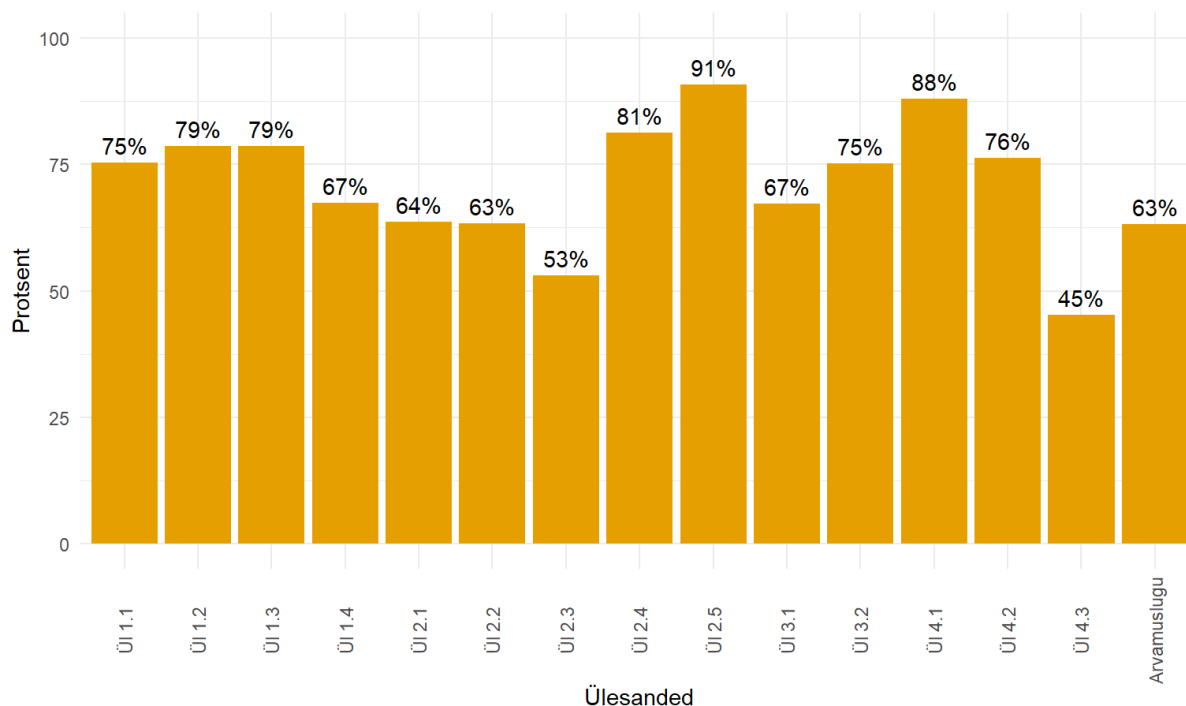
Tabel 6. Eksamitöö tulemused teemade kaupa

	Min	Keskm	Keskm (%)	Max	Poisid %	Tüdrukud %	Eesti keel %	Vene keel %
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	1	14,3	75,2	19	72	78,2	76	72,4
Riik ja valitsemine	3	14,2	67,4	21	64,2	70,5	68,1	64,9
Kodanikuühiskond	0	10,1	71,8	14	67,7	75,6	73,4	65,9
Majandus	0	7,7	70,3	11	67,2	73,1	72,3	62,5
Arvamuslugu	0	6,3	63,2	10	55,9	70,1	66,1	52,8

Ülesannete statistikast on näha, et ülesannete raskusastmed olid üsna võrdsed. Ülesannete keskmised sooritusused jäid sarnaselt eelmisele aastale 63% ja 88%

vahele. Erandiks on kaks võrdlemisi keerulises osutunud ülesannet – maksualaseid teadmisi kontrollinud ülesanne 4.3 (45%) ja rahvahääletusest ja rahvaalgatusest rääkinud ülesanne 2.3 (53%). (Joonis 7) Neist tuleb täpsemalt juttu järgmises peatükis.

Joonis 7. Ülesannete keskmised protsentsides

Tabel 7. Ülesannete lahendus ja sooritusprotsent sooti ja soorituskeeleti

	Kesk %	M	N	Eesti	Vene	Eesti M	Eesti N	Vene M	Vene N
Arvamus	63,2	55,9	70,1	66,1	52,8	59,2	71,8	46	61,9
ÜI 1.1	75,3	74,2	76,3	75,7	73,9	74,6	76,6	73,1	74,9
ÜI 1.2	78,6	76,4	80,7	78,7	78,5	76,6	80,4	75,9	82
ÜI 1.3	78,6	76,2	80,9	79,7	74,6	77,9	81,2	71,2	79,2
ÜI 1.4	67,4	58,9	75,3	69	61,6	60,3	76,2	55	70,7
ÜI 2.1	63,6	58,7	68,2	64,3	61,3	58,8	68,9	58,4	65,2
ÜI 2.2	63,4	61,3	65,3	64	61	62,3	65,4	58,2	64,9
ÜI 2.3	53,0	47,6	58,1	53,5	51,5	47,6	58,4	47,6	56,7
ÜI 2.4	81,3	79,5	83	81,9	79,2	80,7	82,8	75,9	83,7
ÜI 3.1	90,8	89,6	91,9	92,2	85,3	91,3	93	84,5	86,3
ÜI 3.2	67,2	63,4	70,8	69,7	58,1	65,7	73	56,4	60,4
ÜI 3.3	75,2	70,9	79,2	76,1	71,8	71,6	79,9	69	75,5
ÜI 4.1	87,9	83,8	91,7	90,1	79,6	86,4	93,2	76,1	84,3
ÜI 4.2	76,3	74,2	78,2	79,8	62,9	77,7	81,6	63,7	61,8
ÜI 4.3	45,2	43	47,3	46,4	41,4	43,8	48,5	40,7	41,5

Kõigi tervikülesannete eristusvõimed olid väga head, jäädes vahemikku 0,32-0,76. See tähendab, et kõik ülesanded suutsid edukalt eristada võimekaid õpilasi vähemvõimekatest.

5. Madala ja kõrge keskmise lahendatusega ülesanded

Kõige madalama keskmise lahendatusega tervikülesanne oli ülesanne 4.3 Eesti maksusüsteemi kohta (45,2%). See on ainuke eksamiülesanne, mille keskmine tulemus jäi alla 50%. Kolmest alaülesandest koosneva ülesande kõige keerulisemaks osaks osutus küsimus 2, mis palus õpilasel nimetada ühe kohaliku maksu (Joonis 7). Õiget vastust teadis alla kolmandiku õpilastest (32,5%). Õiged vastused oli näiteks parkimistasu, reklaamimaks, mootorsõidukimaks, teede ja tänavate sulgemise maks ja lõbustusmaks. Kuigi paljudele keeruline, oli ülesande eristusvõime väga hea ehk see oli võimekatele õpilastele jõukohane.

Joonis 8. Ülesanne 4.3 keskmise lahendatusega 45,2%

3. Maksud. (4 p)	4 p
3.1. Kirjuta palgakalkulaatori tabeli tühjadele ridadele puuduvate maksude nimed.	Ül. 3
	2 p
Töötaja palk ja maksud	
Brutopalk:	1 450,00 €
Töötuskindlustus (töötaja) (1.6%):	23,20 €
Kogumispension (2%):	29,00 €
_____ (20%):	207,34 €
Netosumma:	1 190,46 €
Arvestatud tulumaksuvaba miinimum 361,11 €	
Tööandja kulud ja maksud	
Kogutulu tööandjale:	1 940,10 €
Brutopalk:	1 450,00 €
_____ (33%):	478,50 €
Töötuskindlustus (tööandja) (0.8%):	11,60 €
Allikas: www.kalkulaator.ee/et/palgakalkulaator	
3.2. Nimeta üks kohalik maks.	1 p
_____	46
3.3. Nimeta üks tarbimismaks.	1 p
_____	47

Üksikülesannetest osutus kõige keerukamaks küsimus 2.3.4: „Selgita, mida tähendab põhiseaduse §105 nimetatud Riigikogu erakorralised valimised.” Vaid 28,1% õpilastest teadis, et tegu on enne Riigikogu 4-aastase korralise tööperioodi lõppu toimuvate valimistega.

Paljudele eksaminandidele valmistasid raskusi ka küsimused 1.2.1 – valikvastustega küsimus sotsiaalse kihistumise kohta, mis oli samas sõnastuses aga erineva küsimusega ka 2019. aasta eksamil (40,3%) – ja Riigikogu valimiste lävendit puudutav 2.2.2 (41,7%, „Miks ei pääsenud Riigikokku valimistel 4,4% hääli kogunud Erakond Eesti 200?“). Esimese puhul peab tõdema, et see osutus keeruliseks ka tugevate teadmistega õpilastele.

Eksami kõige lihtsam üksikülesanne oli küsimus 1.2.2 (96,1%). Tegemist oli allikaga töötamise ülesandega, mis palus õpilasel vastata graafiku põhjal küsimusele, milline eluruumiga seotud probleem vaevas Eesti leibkondi 2018. aastal kõige enam.

Lisaks olid väga hästi ($\geq 90\%$) lahendatud veel kolm üksikküsimust:

- 1.1.1 – allika põhjal õigete ja väärade väidete üle otsustamine (92,4%)
- 1.2.3 – allika abil valikvastustest õige leidmine (92,6%)
- 4.1.3 – allikast töölepingu kohta info leidmine (90,5%)

Kokkuvõttes ongi õpilaste jaoks kergemad ülesanded, kus vastus on võimalik allikast leida. Keerulisemaks läheb asi siis, kui info otsimise asemel küsitakse allika kohta sisulisemaid küsimusi. Paljudel õpilastel on probleeme funktsionaalse lugemise oskusega (nt ei süveneta küsimuse sisusse või tõlgendatakse allikaid liiga pealiskaudselt). Kõige rohkem raskusi kipuvad aga jätkuvalt valmistama keerulisemaid valdkondlikke mõisteid sisaldavad küsimused ja faktiküsimused.

7. Kokkuvõte ja soovitused õpetajale

Eksamitöö ja korralduse osas võib 2021. aasta erandliku eksami lugeda igati kordaläinuks.

Õpilaste eksamitulemused on võrreldes eelnevate aastatega mõnevõrra madalamad, mis ei ole viimaste aastate olukorda arvesse võttes üllatav. Samas ei ole põhjust karta, et õpilaste teadmistes on jäänud väga suured lüngad. Oma rolli madalamates tulemustes mängivad kindlasti sooritajate madalam motiveeritus (nt arutluse kirjutamata jätmine) ja tööde varasemast objektiivsem hindamine. Tänu viimasele on võimalik ka kindlamalt öelda, milliste teemade puhul on õpilaste teadmised enim kannatanud (kodanikuühiskond ja majandus).

Kui tahta distantsõppe mõju lähemalt uurida, siis tasuks kindlasti lähemalt vaadata hüpoteesi, et teemad, milles on õpilaste teadmised enim kannatanud (kodanikuühiskond ja majandus), jäid paljudes koolides pigem distantsõppe ajale. Olenevalt kasutatud õpikust ja õpetaja langetatud valikutest ei pruugi see igas koolis sugugi nii olla.

Eksami tulemuste pealt võib ka spekuloida, et enim kannatasid distantsõppe tõttu poiste tulemused. Kuigi venekeelsete õpilaste keskmised tulemused on jätkuvalt oma eestikeelsete kaaslaste omadest märgatavalt madalamad, on nende teadmised viimastega võrreldes justkui vähem kannatanud.

Kokkuvõttes võibki väita, et kõige keerulisem on õpilastele faktide kõrval jätkuvalt erialase sõnavara valdamine. Veelkord tuleb üle korrata juba korduvalt kõlanud soovitus juhtida õpilaste tähelepanu mõistete kordamise tähtsusele ühiskonnaõpetuse eksamiks valmistumisel. Keerulisi mõisteid ja kontseptsioone on lihtsam õppida, kui teha seda õpikule lisaks igapäevases, näiteks uudiste kontekstis.